

מירה קצבורג-יונגמן. נשים ציוניות באמריקה: הדסה ותקומת ישראל.
באר שבע: מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, קריית שדה בוקר, אוניברסיטת בן
גוריון בנגב. 2008. 344 עמודים

רינה נאמן*

הספר נשים ציוניות באמריקה: הדסה ותקומת ישראל מאת מירה קצבורג-יונגמן מציע אתנוגרפיה היסטורית של ארגון הדסה מאז היווסדו בשנת 1912 ועד שנות השישים של המאה הקודמת. התרומה העיקרית של הספר טמונה בניסיון לבדוק את הארגון על שלל מקורותיו – יהודיים, ציוניים, אמריקאיים, ארץ-ישראליים ומגדריים – וכן להדגיש את המאפיינים הייחודיים של ארגון זה לעומת גופים יהודיים וציוניים אחרים שפעלו בארצות-הברית ובאמריקה.

כפי שעולה מן הספר, במשך כל שנות פעילותה הוכיחה הדסה מחויבות להמשך הקיום היהודי מבחינה פיזית ותרבותית וראתה בציונות המשך רציף של העבר היהודי לדורותיו, שנתפס כמפואר וכמקור לגאווה. מכאן גם שמו של הארגון: הדסה היא אסתר, שידועה במסורת היהודית כאישה שהצילה את עמה, ועל שמה נקראה קבוצת הלימוד שהייתה הגרעין המייסד של הארגון. השם, שנקבע בוועידה השנייה של הדסה, ב־1914, הוא ביטוי סמלי להיותו ארגון של נשים יהודיות בעלות זיקה עמוקה למסורת ולהיסטוריה היהודית, שתורמות להצלת יהודים ולמפעל הציוני.

מתוך כך הציבה הדסה לעצמה שתי מטרות מרכזיות: לטפח אידיאלים יהודיים וציוניים בארצות-הברית דרך פעילות חינוכית ענפה, ולקדם מוסדות ומפעלים יהודיים בארץ ישראל, בעיקר בתחום הבריאות. תחומי החינוך והבריאות, וכן העשייה הקונקרטית במסגרתם, נתפסו כתפקידים נשיים מסורתיים.

דוגמאות לפעילות הארגון בזירה האמריקאית: הקמת תנועת הנוער הדסה הצעירה ותמיכה בתנועות נוער אחרות שנבדלו מתנועות הנוער בארץ בהיותן בלתי מפלגתיות ובלתי חלוציות אלא חינוכיות; טיפוח תכניות ביקורים של בני נוער אמריקאים בישראל; והכשרת מדריכים ישראלים לפעילות עם נוער בתפוצות.

דוגמאות לפעילות הארגון בזירה הישראלית: הקמת רשת בתי חולים בארץ, שהמרכזי שבהם הוא רוטשילד בירושלים (לימים מרכז רפואי הדסה), וכן הקמת בית הספר הראשון לרפואה, הכנסת שירותי היגיינה ובריאות לבתי הספר, הקמת תחנות "טיפת חלב" וייסוד לשכה להכוונה מקצועית (לימים מוסד סאלד). במסגרת הפעילות בתחום הבריאות בישראל הביאה הדסה לארץ את יסודות הרפואה האמריקאית המודרנית ותרמה רבות לעיצוב דמותו של הרופא הישראלי, לפיתוח המחקר הרפואי ולקידום מקצועות ריפוי חדשים כמו תזונה וריפוי בעיסוק.

בהקשרים אלה דן הספר בהרחבה במערכות היחסים של הדסה עם ארגונים אחרים בארצות-הברית ומחוצה לה (כמו הסתדרות ציוני אמריקה, ארגון הנשים הציוניות העולמי –

* מחלקת ממשל וחברה, המכללה האקדמית תל אביב-יפו

ויצ"ו, או נשות המזרחי בארצות־הברית), וכן מול גופים ואישים שקשורים בתחומי הבריאות והחינוך בארץ (קופות חולים, רופאים, משרדי החינוך והבריאות).

הספר ערוך בשלושה מפתחות. מפתח אחד הוא כרונולוגי: המעקב ההיסטורי אחר הארגון מוצדק בשל התפתחותו מקבוצת לימוד של 38 נשים אמריקאיות בשנת 1912 לארגון המוני כלל־ארצי וא־פוליטי, שהיה הארגון הציוני הגדול ביותר בארצות־הברית בשנות הארבעים והחמישים. במהלך תקופה זאת השתנה הפרופיל האישי, החברתי והתרבותי של נשות הדסה, שינוי שזוכה לדיון נרחב בספר. כמו כן, במהלך תקופת פעילותה של הדסה התרחשו מאורעות בעלי חשיבות מכרעת לעם היהודי, כמו עליית היטלר לשלטון והקמת מדינת ישראל. העמדות של הדסה ואופני תפקודה לנוכח מאורעות אלה נידונים גם הם בפירוט.

המפתח השני לעריכת הספר הוא ההבחנה בין הזירה האמריקאית לזירה הארץ־ישראלית. בהקשר זה מנתחת המחברת את השורשים הקונסרבטיביים, הרפורמיים, הרקונסטרוקטיביסטיים והחילוניים של השקפת הדסה על היהדות ועל הציונות, וכן את ההשפעות של האתוס הלאומי והתרבותי האמריקאי על הארגון. ערכי הדמוקרטיה וחירות הפרט, הדבקות בעשייה קונקרטיה ויעילה, האדרת המדע והטכנולוגיה וחשיבותה של המקצוענות – כל אלה ואחרים השפיעו על נשות הדסה. הן ראו בחזון מדינה יהודית בצלמה של ארצות־הברית, המתנהלת על פי ערכים ליברליים, הומניסטיים ומודרניים. הן ראו בישראל את מעוז הדמוקרטיה במזרח התיכון ומחסום בפני התפשטות הקומוניזם והפונדמנטליזם האסלאמי בעולם, ולכן בעלת ברית מובהקת של ארצות־הברית. מתוך השקפה זו אין סתירה בין תמיכה בישראל ובין פטריוטיות אמריקאית; אדרבה, אפשר לראות בציונות תנועה המקדמת את ערכי היסוד של ארצות־הברית ואת מעמדה הבינלאומי. מן הראוי להדגיש שראיית היהדות כתרבות שמשלימה את הציביליזציה האמריקאית ביטאה את ההשקפה של היהדות העממית באמריקה, ומכאן גם ההזדהות ההמונית עם הדסה.

בהקשר זה מעניינת במיוחד העמדה של הדסה בסוגיית החלוציות, עמדה שהתפרשה בישראל כציונות חלשה ומדוללת: לדעת נשות הארגון, מכיוון שיהודי ארצות־הברית אינם נרדפים בארצם אלא נהנים מזכויות מלאות ומרווחה, אין הם כלולים במושג "גולה" אלא במושג "תפוצה". לכן קיבוץ הגלויות אינו חל עליהם, והם יכולים להמשיך לחיות בארצם ולשלב בין זהותם הלאומית, האזרחית והתרבותית. חלוציות נתפסה בעיניהן כפרי של בחירה אישית וולונטרית, מנת חלקם של אידיאליסטים יחידים בלבד.

המפתח האחרון לעריכת הספר הוא ההבחנה בין אידיאולוגיה ובין תפקוד בחיי המעשה. בהקשר זה נדונה תרומתם של הוגי דעות, מדינאים ואנשי מדע לגיבוש הפרויקטים של הדסה, וכן המחלוקות האידיאולוגיות עם אישים וגופים בקשר לפרויקטים אלה. עוד נדונים הקשיים המעשיים שעמדו בפני ביצוע פרויקטים מסוימים, המחלוקות עם שותפים פוטנציאליים וההתמודדות הנחושה של הדסה בדרך להגשמתם. דוגמה למחלוקת כזו היא ההתנגדות של גורמים במערכת הבריאות בישראל בשנים הראשונות למדינה כלפי האופי המדעי־אקדמי של שירותים רפואיים שקידמה הדסה.

ההתייחסות לִפְנֵי המגדרי של הדסה מצומצמת בספר, מפני שאין מדובר בארגון פמיניסטי שחתר לשינוי במעמד האישה ולקידומו, לא בארצות־הברית ולא בישראל, אלא עסק במטרות יהודיות וציוניות בלבד. עם זאת, טוענת המחברת, בשנים האחרונות מתעניינת הדסה גם בפרויקטים הנוגעים להעצמת נשים ולרווחתן, וזאת בשל כניסה רחבת היקף של

נשים לעולם העבודה. בין כך ובין כך, תולדות הדסה כפי שהן מוצגות בספר מציעות תיאור מקיף, מרתק ומהימן על פרק חשוב וממושך בהיסטוריה של נשים יהודיות בארצות-הברית. מירה קצבורג-יונגמן מסתמכת בספרה על שפע של מקורות: מחקרים היסטוריים, מחקרים במדעי החברה, ביוגרפיות, ספרי זכרונות, ראיונות, דו"חות של ועדות ארגונים על אירועים ומוסדות מסוימים, פרסומים ממשלתיים, כתבות בתקשורת ועוד. המקורות מובאים ברשימת המקורות, וכן במאות הערות שוליים. לנוחות הקוראים מצורפים בסוף הספר מפתח עניינים ומפתח שמות.

זכות אלה הספר הוא בגדר אוצר בלום של מידע על הדסה, על הארגונים הציוניים בתפוצות, על יהדות ארצות-הברית, על מצב הדברים ביישוב בארץ, וכן על תחילת ההתארגנות בתחומי חיים מגוונים במדינת ישראל. כל מי שמתעניין ולו באחד מהנושאים הללו ימצא בספר מענה הולם. יתרה מזאת, הקריאה בספר קלה ומהנה על אף שפע המידע המובא בו, בעיקר בגלל סגנון הכתיבה ואופן הצגת הדברים המרתק. המחברת השכילה להציג את החומר מנקודת מבטן של עשרות דמויות ולשלבן בביוגרפיות אישיות, כולל זו של הנרייטה סאלד, מייסדת הדסה והאם הרוחנית והארגונית של הארגון עד סוף ימיה. מבחינה זאת מיישמת קצבורג-יונגמן מגמה חדשה יחסית במדעי החברה, שלפיה שדות המחקר מועתקים מאוכלוסיות שלמות (אחר מוכלל) לפרטים (אחר אישי), כך שאתנוגרפיה משולבת בביוגרפיות (Cohen, 1990; Shokeid, 2007).

נוסף על כך, גם מבחינה תמטית הספר רלוונטי להתעניינות העכשווית במדעי החברה ולמגמות תרבותיות חדשות בחברה הישראלית. לדברי המחברת, הציונות של הדסה תפורה על פי מידותיו של יהודי אמריקאי חילוני, שמבקש לשמור על זהותו כיהודי, זהות המכילה רכיבים יהודיים ואמריקאיים כאחד. דיוקן זה מתקשר לשיח העכשווי במדעי החברה העוסק במושג "חילוני" ובהבחנה בין חילונים לדתיים (לדוגמה, אזולאי ותבורי, 2008; יונה וגודמן, 2004; שנהב, 2008), וכן להיווצרותם של מגוון גופים יהודיים המיועדים לחילונים בישראל, כנראה בהשפעה אמריקאית, כמו עלמא, בינה, קולות, קהילות ובית תפילה ישראלי. במשפט אחד: ספר מומלץ בכל פה, שקריאתו מלמדת, מעשירה ומהנה.

מקורות

אזולאי, נ' ותבורי, א' (2008). מבית מדרש לבית תפילה: התפתחויות דתיות-תרבותיות במרחב החילוני בישראל. סוגיות חברתיות בישראל, 6, 148-121.
יונה, י' וגודמן, י' (2004). מערבולת הזהויות: דיון בקורתי בדתיות ובחילוניות בישראל. ירושלים ותל אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
שנהב, י' (2008). הזמנה למתווה פוסט-חילוני לחקר החברה בישראל. סוציולוגיה ישראלית, 1(1), 188-161.

Cohen, A. P. (1990). Self and other in the tradition of British anthropology. *Anthropological Journal of European Cultures*, 1(1), 35-63.

Shokeid, M. (2007). From the Tikopia to polymorphous engagements: Ethnographic writing under changing fieldwork circumstances. *Social Anthropology*, 15(3), 305-319.